

ปัญหาและผลทางกฎหมายเกี่ยวกับการประชุมกรรมการบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ปณิตา จิงหะรานนท์
รศ.พินิจ ทิพย์มณี**

บทคัดย่อ

เนื่องจากกรรมการถือเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการบริหารจัดการงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และข้อบังคับของบริษัท ภายใต้การใช้สิทธิควบคุมการดำเนินกิจการของผู้ถือหุ้น และตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยทั่วไปการบริหารจัดการงานของกรรมการในกรณีที่มีกรรมการหลายคน จะทำโดยการจัดให้มีการประชุม ประชุมหรือกันในที่ประชุมคณะกรรมการ เพราะอำนาจในการจัดการงานนั้นเป็นของคณะกรรมการ มิใช่เป็นเพียงของกรรมการคนใดคนหนึ่งเท่านั้น โดยการประชุมกรรมการถือเป็นหน้าที่ของกรรมการทุกคนที่จะต้องเอาใจใส่เข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอ เพราะการประชุมเป็นการเปิดโอกาสให้กรรมการทุกคนมีส่วนร่วมในการติดตามและบริหารกิจการงานของบริษัท โดยการปรึกษาหารือ ตัดสินใจ และจะต้องร่วมกันรับผิดชอบร่วมกันในฐานะของกรรมการ เพื่อให้ธุรกิจของบริษัทเจริญเติบโต ก้าวหน้า แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ข้อจำกัดทางกฎหมายให้ต้องมีการจัดการประชุมคณะกรรมการเพื่อปรึกษาหารือและทำการตัดสินใจร่วมกัน อาจส่งผลกระทบต่อความคล่องตัวของบริษัทในการบริหารจัดการงานของคณะกรรมการได้

จากการศึกษาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 3 ลักษณะ 22 ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท เกี่ยวกับเรื่องการประชุมคณะกรรมการบริษัทยังคงมีความล้าหลังและไม่ชัดเจนอยู่หลายประการ เช่น ไม่พบว่ามีกฎหมายบัญญัติรองรับถึงการบอกกล่าวนัดประชุม การประชุมโดยวิธีติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี มติเป็นลายลักษณ์อักษร ผลของการประชุม หรือสิทธิและความรับผิดชอบของกรรมการเกี่ยวกับการประชุม ประกอบกับปัจจุบันได้มีประกาศกรมพัฒนาธุรกิจการค้า เรื่องการจดทะเบียนข้อบังคับของบริษัทจำกัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ปี 2551 กำหนดให้คณะกรรมการบริษัทไม่สามารถกำหนดข้อบังคับให้กรรมการสามารถมอบฉันทะให้ผู้อื่นเข้าประชุมแทนและนับเป็นองค์ประชุม รวมทั้งลงมติออกเสียงในที่ประชุม หรือทำเป็นมติ

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

เวียนโดยไม่มีการประชุมได้อีกต่อไป ข้อจำกัดเช่นนี้ยิ่งทำให้บริษัทต่างๆ โดยเฉพาะบริษัทใหญ่ๆ ในประเทศไทย ขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการงานของบริษัท

จากการศึกษาปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยศึกษาเปรียบเทียบแนวทางวิธีการประชุมกรรมการของระบบกฎหมายในหลายประเทศ อาทิเช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย และประเทศญี่ปุ่น ผู้เขียนเห็นว่าประเทศไทยควรพัฒนาบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการประชุม เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารจัดการงานของคณะกรรมการให้มากยิ่งขึ้น โดยกำหนดวิธีการประชุมกรรมการบริษัท และผลทางกฎหมายเกี่ยวกับการประชุมกรรมการบริษัทจำกัดให้ชัดเจน ตั้งแต่การบอกกล่าวนัดประชุมโดยมีระยะเวลาและวิธีการที่ชัดเจน การดำเนินการประชุมโดยให้กรรมการสามารถเข้าร่วมประชุมโดยอาศัยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี เช่น กรรมการสามารถประชุมกันโดยวิธีทางโทรศัพท์ได้ (Telephone Conference) หรือการประชุมผ่านทางจอภาพ (Video Conference) และการยอมรับ “มติเป็นลายลักษณ์อักษร” (Written Resolution) หรือในทางปฏิบัติอาจเรียกว่า “มติเวียน” เป็นต้น อีกทั้ง ควรพัฒนาบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับ ผลภายหลังการประชุมรวมทั้งสิทธิและความรับผิดชอบของกรรมการ ทั้งนี้ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขกฎหมายของไทยให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบันและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1. บทนำ

บริษัทเอกชน เป็นองค์กรธุรกิจประเภทหนึ่งที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยประชาชนที่เข้าร่วมลงทุนกันภายในบริษัท ซึ่งการเข้าร่วมลงทุนดังกล่าว เกิดขึ้นจากการที่บุคคลตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปเข้าลงทุนร่วมกันเพื่อประกอบธุรกิจนั้น และในการจัดการงานของบริษัทนั้น เนื่องจากบริษัทเป็นเพียงบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้น ไม่สามารถจัดการธุรกิจของบริษัทได้เอง จึงจำเป็นต้องอาศัยบุคคลอื่นกระทำการแทน กฎหมายจึงได้กำหนดให้การแสดงความประสงค์ของบริษัทต้องกระทำโดยผู้แทนบริษัท ซึ่งก็คือคณะกรรมการบริษัทเป็นผู้บริหารงาน โดยกรรมการของบริษัทจะเป็นผู้แสดงความประสงค์ของบริษัทและมีอำนาจกระทำการแทนในนามบริษัทโดยถือเสมือนหนึ่งเป็นการกระทำของบริษัทและมีผลผูกพันบริษัท ดังนั้นกรรมการจะต้องบริหารจัดการงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และข้อบังคับของบริษัท ภายใต้การใช้สิทธิควบคุมการดำเนินกิจการของผู้ถือหุ้น และตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยทั่วไปการบริหารจัดการงานของกรรมการในกรณีที่มีกรรมการหลายคน จะทำโดยการจัดให้มีการประชุม ปรึกษาหารือกันในที่ประชุมคณะกรรมการ

จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันการประกอบธุรกิจในรูปของบริษัทมีแนวโน้มที่จะขยายตัวจากบริษัทเอกชนเล็ก ๆ กลายเป็นบริษัทที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ประกอบกับปัจจุบันเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารทันสมัยขึ้น การประชุมคณะกรรมการเพื่อปรึกษาหารือ และทำการตัดสินใจร่วมกันตามกฎหมายไทยปัจจุบันจึงอาจส่งผลกระทบต่อความคล่องตัวของบริษัทในการบริหารจัดการงานของคณะกรรมการได้

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นจะต้องมีบทบาทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับเกี่ยวกับการบริหารจัดการบริษัท การประชุมคณะกรรมการบริษัท บทบาทหน้าที่ของกรรมการบริษัท และกำหนดสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบของกรรมการเพิ่มเติม และให้ชัดเจนขึ้น โดยศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย และประเทศญี่ปุ่น เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายในประเทศไทย ทันสมัย เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และสะดวกต่อการดำเนินงานของบริษัทมากยิ่งขึ้น

2. การประชุมกรรมการบริษัทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ

การที่บริษัทจำกัดเป็นนิติบุคคลสมบูรณ์ ไม่มีสมอง ไม่มีมือมีเท้าอย่างบุคคลธรรมดา ไม่สามารถดำเนินงานได้เอง ย่อมเป็นการจำเป็นอยู่เองที่จะต้องมีคนเข้ามาดำเนินงานแทน ซึ่งบุคคลที่เข้ามาดำเนินงานแทนก็คือกรรมการ โดยการปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของกรรมการก็คือการประชุมคณะกรรมการบริษัท ซึ่งกฎหมายเกี่ยวกับการประชุมกรรมการบริษัทในประเทศไทยและต่างประเทศมีความแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

2.1 การประชุมกรรมการบริษัทตามกฎหมายประเทศไทย

กรรมการต้องบริหารงานของบริษัทตามข้อบังคับอันเป็นระเบียบการปฏิบัติงานของบริษัท และต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับหนังสือบริคณห์สนธิอันเป็นธรรมนูญของบริษัท เช่นเดียวกับรัฐบาลต้องปฏิบัติตามกฎหมายและรัฐธรรมนูญ กรรมการของบริษัทอยู่ภายใต้การควบคุมของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น เช่นเดียวกับรัฐบาลต้องบริหารงานภายใต้การควบคุมของรัฐสภา รวมทั้งต้องปฏิบัติตามให้อยู่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายแต่ปัจจุบันประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยยังมีความไม่ชัดเจนอยู่หลายประการ ดังนี้

2.1.1 การบอกกล่าวนัดประชุม

การบอกกล่าวนัดประชุมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กรรมการได้มีโอกาสพิจารณาศึกษาหาข้อมูล และปรึกษาหารือกับคนอื่น ๆ ถึงเรื่องที่จะประชุมและเตรียมตัวสำหรับลงมติในเรื่องนั้น ๆ อย่างรอบคอบ กรรมการทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการบอกกล่าวนัดประชุมล่วงหน้าภายในระยะเวลาที่เหมาะสม แต่ปัจจุบันประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยไม่ได้บัญญัติเนื้อหาขั้นตอนเกี่ยวกับวิธีการประชุมคณะกรรมการอย่างเคร่งครัดดังเช่นผู้ถือหุ้นก็ตาม ดังนั้นกรรมการจึงต้องบริหารงานของบริษัทให้เป็นไปตามข้อบังคับของบริษัท และหนังสือบริคณห์สนธิของบริษัท ซึ่งข้อบังคับและหนังสือบริคณห์สนธิของบริษัทนอกจากจะระบุเนื้อหาให้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว อาจยังกำหนดวิธีการประชุมคณะกรรมการไว้ละเอียดกว่ากฎหมายเพื่อการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมและบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

2.1.2 องค์ประชุม

องค์ประชุม หมายถึง จำนวนขั้นต่ำของกรรมการที่เข้าประชุมแล้วทำให้ที่ประชุมสามารถปรึกษาหรือกิจการใดๆ ได้โดยถูกต้อง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ จำนวนกรรมการที่เข้าประชุมหากมีไม่ครบเป็นองค์ประชุมแล้ว การประชุมดังกล่าวย่อมไม่สามารถดำเนินการเพื่อปรึกษาหรือกิจการใดๆ ได้หรือหากมีการประชุม มติที่มาจากการประชุมย่อมไม่ผูกพันบริษัท ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 1160 มีหลักว่า ถ้ามิได้กำหนดไว้ (เมื่อจำนวนกรรมการเกินกว่าสามคน) ท่านว่าต้องมีกรรมการเข้าประชุมสามคนจึงจะเป็นองค์ประชุมได้ ซึ่งมีได้กำหนดถึงลักษณะขององค์ประชุมไว้ว่าจะต้องเข้าประชุมร่วมกันในสถานที่เดียวกันและในเวลาเดียวกันโดยจะต้องมาประชุมด้วยตนเองจึงจะนับเป็นองค์ประชุม

2.1.3 วิธีดำเนินการประชุม

ปัจจุบันประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยไม่ได้บัญญัติเนื้อหาในส่วนของขั้นตอนการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี และการลงมติโดยไม่มีการประชุม ประกอบกับได้มีประกาศกรมพัฒนาธุรกิจการค้า เรื่อง การจดทะเบียนข้อบังคับของบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประกาศเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2551 ที่มีหลักว่า บริษัทจำกัดไม่สามารถกำหนดข้อบังคับบริษัทให้กรรมการสามารถมอบฉันทะให้บุคคลอื่นเข้าประชุมแทนและให้นับเป็นองค์ประชุม รวมทั้งออกเสียงลงคะแนนในการประชุมคณะกรรมการบริษัท และ บริษัทจำกัดไม่สามารถกำหนดข้อบังคับบริษัทให้มติคณะกรรมการสามารถทำเป็นมติเวียนโดยไม่ต้องจัดประชุมคณะกรรมการบริษัท ทำให้หากมีการดำเนินการประชุมวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีก็จะไม่ถือว่าเป็นองค์ประชุม ส่งผลให้การดำเนินการประชุมวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี และการลงมติโดยไม่มีการประชุมไม่สามารถทำได้อีกต่อไป

2.1.4 มติที่ประชุม

ปัจจุบันประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยไม่ได้บัญญัติเนื้อหาในส่วนของมติที่ประชุมที่มาจากการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี และการลงมติที่ประชุมโดยไม่มีการประชุม รวมทั้งไม่ได้บัญญัติไว้ชัดเจนถึงกรณีหากมติที่ประชุมฝ่าฝืนบทบัญญัติกฎหมายหรือฝ่าฝืนข้อบังคับของบริษัท ผลของการประชุมคณะกรรมการผูกพันกรรมการหรือไม่ และสิทธิและความรับผิดชอบของกรรมการนั้น

2.2 การประชุมกรรมการบริษัทตามกฎหมายต่างประเทศ

บทบัญญัติของกฎหมายของต่างประเทศมีการบัญญัติเกี่ยวกับเกี่ยวกับการบริหารจัดการบริษัท การประชุมคณะกรรมการบริษัทไว้ชัดเจนว่ากฎหมายไทย ดังเช่นตัวอย่างการประชุมคณะกรรมการของประเทศต่อไปนี้

2.2.1 ประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษได้ยอมรับถึงการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี โดยเห็นได้จากคำพิพากษาของศาล เช่น ในคดี Re Bonelli's Telegraph Co. (1871) L.R.12 Eq.246. ได้วางหลักไว้ว่า การกระทำร่วมกันของคณะกรรมการที่มีผลสมบูรณ์และผูกพันบริษัทไม่จำเป็นต้องมาจากการประชุมในสถานที่เดียวกัน และภายใต้หลังคาเดียวกัน (In one place under one roof) ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันที่แม้ว่ากรรมการแต่ละคน จะอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ กัน แต่กรรมการเหล่านั้นก็ยังสามารถประชุมติดต่อกันได้ โดยผ่านทางโทรศัพท์ หรือทางโทรทัศน์ และให้ถือว่าการประชุมโดยวิธีการเช่นนี้มีผลสมบูรณ์ หากว่ามีการเรียกประชุมกรรมการโดยถูกต้องตามกฎหมาย และตัวอย่างข้อบังคับของบริษัท National Westminster Bank Plc ที่นอกจากจะกำหนดให้กรรมการสามารถประชุมร่วมกันได้โดยทางโทรศัพท์ ยังกำหนดรองรับการมีส่วนร่วมในการประชุมของกรรมการโดยวิธีการดังกล่าว โดยให้ถือกรรมการนั้นได้เข้าประชุมด้วยตนเอง "Taking part in this way will be counted as being present at the meeting..." ดังนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ประเทศอังกฤษรับรองกรรมการที่เข้าร่วมประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีที่มีได้มาปรากฏตัวในที่ประชุมเป็นองค์ประชุม

นอกจากนี้ ยังมีการรองรับมติที่ประชุมเป็นลายลักษณ์อักษร ดังเช่นคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษที่ได้วินิจฉัยคดี Charterhouse Investment Trust Ltd v Tempest Diesels Ltd (1986) BCLC 1at p.9 : Runciman v Walter Runciman plc (1992) BCLC 1084 ว่า มติคณะกรรมการบริษัท แม้จะมีได้มาจากการปรึกษาหารือร่วมกันในที่ประชุมก็มีผลผูกพันบริษัทได้ หากกรรมการทุกคนในบริษัทเห็นด้วย (Agree) หรือ ไม่คัดค้าน (Acquiesce) กับมติดังกล่าว ถือได้ว่าศาลอังกฤษได้ยอมรับหลัก The Principle of unanimous consent หรือ หลักความยินยอมเป็นเอกฉันท์

2.2.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ยอมรับถึงการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี เช่น กฎหมายบริษัทสมัยใหม่ของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ตระหนักถึงการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันของคณะกรรมการที่ต้องกระทำโดยการจัดประชุมคณะกรรมการตามแบบพิธีที่กฎหมายกำหนดซึ่งในบางครั้งไม่สามารถทำได้ในทางปฏิบัติ จึงได้มีการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายบริษัทต้นแบบ โดยกำหนดให้คณะกรรมการสามารถนำวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีมาใช้ในการประชุมคณะกรรมการได้ (Telephonic Meeting) โดยกฎหมายบริษัทต้นแบบ (Model Business Corporation Act) กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า คณะกรรมการสามารถอนุญาตให้กรรมการแต่ละคนสามารถเข้าร่วมประชุมหรือจัดประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารใดๆ ได้ โดยกรรมการไม่จำเป็นต้องประชุมในสถานที่เดียวกัน โดยบัญญัติว่า ภายใต้บทบัญญัติมาตราอื่น คณะกรรมการสามารถอนุญาตกรรมการคนหนึ่งหรือทั้งหมดให้ร่วมประชุมธรรมดาหรือโดยวิธีพิเศษ โดยสามารถดำเนินการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารโดยให้กรรมการทุกคนสามารถได้

ยินกรรมการแต่ละคนโดยพร้อมเพรียงกันระหว่างการประชุม กรรมการที่เข้าร่วมประชุมโดยวิธีนี้ให้ถือเสมือนว่ามาประชุมกันต่อหน้า และกฎหมายบริษัทต้นแบบ ได้บัญญัติให้กรรมการที่มีส่วนร่วมในการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีใด ๆ ที่สามารถทำให้กรรมการที่เข้าร่วมประชุมได้ยินซึ่งกันและกันอย่างพร้อม ๆ กัน ในระหว่างการประชุม ให้ถือว่า กรรมการดังกล่าวนั้นได้เข้าประชุมด้วยตนเอง หรือ กฎหมายบริษัทของมลรัฐเดลาแวร์ (Delaware General Corporation Law) ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่ากรรมการสามารถเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการได้โดยวิธีการประชุมทางโทรศัพท์ (Conference Telephone) หรือโดยอุปกรณ์การติดต่อสื่อสารอื่น ๆ ที่สามารถทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนสามารถได้ยินซึ่งกันและกันได้

นอกจากนี้ แม้ว่าโดยหลักแล้ว มติที่ประชุมคณะกรรมการต้องมาจากการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันของกรรมการตามแบบพิธีที่กฎหมายกำหนด แต่เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติหน้าที่ กฎหมายบริษัทของประเทศสหรัฐอเมริกา จึงได้บัญญัติข้อยกเว้นของหลักการดังกล่าวโดยยอมรับให้คณะกรรมการสามารถมีมติร่วมกันได้โดยไม่ต้องมีการจัดประชุมหากกรรมการทุกคนได้ให้ความเห็นชอบเป็นลายลักษณ์อักษรในการดำเนินกิจการนั้น ๆ ของบริษัท เช่น กฎหมายบริษัทต้นแบบได้กำหนดหลักเกณฑ์การผ่านมติเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ว่า มติดังกล่าวต้องมาจากการลงนามเห็นชอบของกรรมการทุกคน

2.2.3 ประเทศออสเตรเลีย

ประเทศออสเตรเลียได้ยอมรับถึงการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี โดยบทบัญญัติของกฎหมายบริษัทประเทศออสเตรเลีย (Australian Corporations Law) ได้บัญญัติยอมรับให้มีการประชุมคณะกรรมการ โดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีไว้อย่างชัดเจน โดยกำหนดให้การเรียกประชุม หรือการประชุมคณะกรรมการอาจกระทำโดยใช้เทคโนโลยีใด ๆ ที่กรรมการทั้งหลายยินยอมก็ได้ การให้ความยินยอมดังกล่าวอาจเป็นการให้ตลอดไป หรืออาจเพิกถอนความยินยอมได้ภายในเวลาอันสมควรก่อนการประชุม อย่างไรก็ตาม บริษัทสามารถที่จะจำกัดลักษณะของเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้กับการประชุม หรือกำหนดลักษณะของเทคโนโลยีซึ่งเป็นที่ยอมรับของกรรมการไว้ในข้อบังคับของบริษัทได้

นอกจากนี้ ยังมีการรองรับมติที่ประชุมเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ตามกฎหมายบริษัทของประเทศออสเตรเลียได้กำหนดให้มติเป็นลายลักษณ์อักษรต้องมาจากความเห็นชอบของกรรมการทุกคนเฉพาะที่มีสิทธิออกเสียงเท่านั้น

2.2.4 ประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นก็ได้ยอมรับถึงการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีไว้เช่นกัน โดยใน Japan Corporations Law ของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน กำหนดให้การประชุมคณะกรรมการสามารถดำเนินการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีโทรศัพท์ หรือ Telephone Conference ได้

3. ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการประชุมกรรมการของบริษัทจำกัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จากการศึกษาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รวมทั้งการศึกษารูปแบบของการประชุมคณะกรรมการ วิธีการบอกกล่าวประชุม การดำเนินการประชุม และมติที่ประชุม พบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้ให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน รวมทั้งมิได้ให้ความสำคัญที่จะปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย อีกทั้งเมื่อพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะหุ้นส่วนและบริษัทแล้ว พบว่ามีปัญหาดังนี้

3.1 ปัญหาการบอกกล่าวนัดประชุม

ประเทศไทยมิได้กำหนดระยะเวลาบอกกล่าวนัดประชุมคณะกรรมการของบริษัทจำกัดไว้อย่างชัดเจน ซึ่งต่างประเทศมีการกำหนดการบอกกล่าวนัดประชุมคณะกรรมการล่วงหน้าไว้ รวมทั้งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยยังไม่ได้กำหนดวิธีการประชุมไว้ว่าสามารถทำได้โดยวิธีใดบ้าง โดยการบอกกล่าวนัดประชุมสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การแจ้งทางโทรศัพท์ การแจ้งทางไปรษณีย์ หรือการแจ้งทางวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นวิธีการที่สะดวกรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายเหมาะกับวิธีในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้กฎหมายบริษัทในหลายประเทศจึงได้บัญญัติให้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามามีใช้กับการบอกกล่าวนัดประชุมได้

3.2 ปัญหาองค์ประชุม

การที่ที่ประชุมคณะกรรมการ กำหนดให้กรรมการต้องเข้าประชุมร่วมกันในสถานที่เดียวกันและในเวลาเดียวกันโดยมีลักษณะของการเผชิญหน้ากัน (Face to Face) จึงถือเป็นองค์ประชุม นั้น ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก เช่น หากกรรมการมีหน้าที่หรือภารกิจต้องไปต่างประเทศ หรือไม่สามารถอยู่ร่วมประชุม ณ สถานที่ที่กำหนดนั้นอย่างพร้อมเพรียงกัน ก็จะถือว่าไม่ครบองค์ประชุม การประชุมไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ทำให้ธุรกิจหรือการดำเนินการอาจต้องล่าช้าออกไปอีก ทั้งที่ปัจจุบันมีเทคโนโลยีมากมายที่สามารถแสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการสามารถเข้าร่วมประชุมได้อย่างพร้อมเพรียงโดยไม่ต้องอยู่ในสถานที่เดียวกันอีกต่อไป หรือการประชุมบางกรณีอาจไม่จำเป็นต้องให้กรรมการประชุมกันโดยพร้อมเพรียง โดยหากกรรมการแต่ละคนมีความเห็นและมติที่ตรงกัน ก็อาจลงมติเป็นลายลักษณ์อักษรโดยไม่มีการประชุมจริงก็เป็นได้ ดังนั้น ลักษณะการกำหนดองค์ประชุมตั้งที่กล่าวมานี้ จึงไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

3.3 ปัญหาวิธีดำเนินการประชุม

จากการศึกษากฎหมายของประเทศไทยไม่พบว่ามีกฎหมายบัญญัติรองรับถึงการประชุม และมีมติที่มาจากการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี และมติเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ประกอบกับปัจจุบัน ได้มีประกาศกรมพัฒนาธุรกิจการค้า ปี 2551 ที่ประกาศโดยมีหลักว่า 1) บริษัทจำกัดไม่สามารถกำหนดข้อบังคับบริษัทให้กรรมการสามารถมอบฉันทะให้

บุคคลอื่นเข้าประชุมแทนและให้นับเป็นองค์ประชุม รวมทั้งออกเสียงลงคะแนนในการประชุม คณะกรรมการบริษัท 2) บริษัทจำกัดไม่สามารถกำหนดข้อบังคับบริษัทให้มติคณะกรรมการสามารถทำเป็นมติเวียนโดยไม่ต้องจัดประชุมคณะกรรมการบริษัท 3) ในกรณีที่บริษัทจำกัดได้จดทะเบียนข้อบังคับ ในลักษณะดังกล่าวข้างต้นตามข้อ 1) และข้อ 2) ไว้แล้ว แม้จะมีได้มีการเพิกถอนการจดทะเบียนข้อบังคับดังกล่าว บริษัทก็ไม่สามารถถือปฏิบัติตามข้อบังคับนั้นได้อีกต่อไปนั้น มีผลทำให้การประชุมคณะกรรมการบริษัท ไม่สามารถทำเป็นมติเวียนได้อีกต่อไป แม้ข้อบังคับของบริษัทจะกำหนดไว้ว่าสามารถทำได้ก็ตาม หากปฏิบัติเช่นนั้น หากปฏิบัติเช่นนั้น มติดังกล่าวก็ไม่มีผลบังคับ และก็ยังไม้อาจจดทะเบียนได้ การกระทำเช่นนี้ ยิ่งทำให้บริษัทขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการงานของบริษัท เนื่องจากหากต้องการมติที่ประชุม แม้เป็นเพียงมติในเรื่องเล็กน้อย ก็ต้องมานั่งประชุมกันอย่างพร้อมเพรียงให้ครบองค์ประชุมในสถานที่เดียวกันเท่านั้น นอกจากนี้การไม่มีกฎหมายบัญญัติให้สามารถมีมติที่ประชุมได้โดยไม่มีการประชุม หรือการจัดทำมติลายลักษณ์อักษร (Paper Meeting) ดังนั้นในการประชุมแต่ละครั้ง กรรมการก็จะต้องมาปรากฏตัวรวมกัน หรือต้องประชุมร่วมกันในเวลาเดียวกัน

3.4 ปัญหามติที่ประชุม

เมื่อพิจารณาจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะหุ้นส่วนและบริษัท ไม่พบว่ามีกฎหมายบัญญัติรองรับถึงการประชุมและมติที่มาจากการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีและมติลายลักษณ์อักษรไว้ จึงเป็นปัญหาในทางปฏิบัติว่า บริษัทจะดำเนินการประชุมในลักษณะดังกล่าวไม่ได้ เพราะกฎหมายบัญญัติวิธีการประชุมไว้ชัดเจนดังที่กล่าวมาแล้ว

การไม่ยอมรับมติของการประชุมที่มีมติมาจากการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีและมติลายลักษณ์อักษรจะมีรูปแบบแตกต่างกัน ย่อมทำให้ไม่คล่องตัวในการบริหารงานของคณะกรรมการ และทำให้มติที่ได้มาจากการประชุมดังกล่าวไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น หากกรรมการมีความเห็นที่ต้องตรงกัน ในเรื่องนี้อาจไม่สำคัญมากนัก หากแต่ละคนต่างติดภารกิจอยู่คนละประเทศไม่สามารถเข้าร่วมประชุมโดยพร้อมเพรียงกันต่อหน้าได้ ก็จะไม่สามารถดำเนินการประชุมได้ และไม่สามารถมีมติที่ประชุมได้ ซึ่งความจริงแล้ว หากสามารถประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีที่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ ก็จะทำให้การปฏิบัติงานสะดวกยิ่งขึ้น หรือหากเป็นเรื่องเล็กน้อยและกรรมการทุกคนมีมติเห็นชอบร่วมกันแล้ว ก็ควรให้มีการลงมติโดยลายลักษณ์อักษรได้เพื่อความสะดวกในการดำเนินงานประกอบกิจการบริษัท อีกทั้งปัจจุบัน มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่แสดงให้เห็นว่า ศาลฎีกาเริ่มยอมรับถึงวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้น โดยกรณีนี้เป็นวิธีการทางโทรศัพท์ มาใช้ในปัจจุบัน ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7330/2553 ที่มีหลักว่า แม้การแจ้งนัดประชุมคราวปัญหาให้ผู้ร้องทราบจะกระทำโดยทางโทรศัพท์ แต่หากผู้ร้องก็ทราบนัดและเข้าร่วมประชุมด้วย การที่ผู้ร้องแพ้คดีในที่ประชุมดังกล่าวแล้วกลับมายื่นคำร้องขอให้เพิกถอนมติที่ประชุมโดยอ้างว่า การแจ้งนัดประชุมไม่ได้ปฏิบัติตาม

วิธีการที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1175 ย่อมเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต ผู้ร้อง จึงไม่มีอำนาจยื่นคำร้อง

นอกจากนี้ ผลของมติที่ประชุมคณะกรรมการนั้นยังมีปัญหาว่าผูกพันกรรมการหรือไม่ ซึ่งกรรมการที่เข้าร่วมประชุมย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามมติที่ประชุมนั้น แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายของไทยไม่ได้บัญญัติถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของกรรมการที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมไว้ ดังนั้น จึงเกิดปัญหาว่ามติของที่ประชุมนั้นผูกพันกรรมการซึ่งไม่เข้าร่วมประชุมหรือไม่ และในปัจจุบัน ก็ยังไม่มีกฎหมายบัญญัติถึงกรณีให้กรรมการอื่นฟ้องร้องเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนแก่กรรมการที่ก่อความเสียหายนั้นได้ หรือแม้หากยังไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแต่มีมติที่ไม่ชอบหรืออาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ กรรมการก็ไม่สามารถขอให้เพิกถอนมติที่ประชุมคณะกรรมการได้

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับบริษัทของไทยมิได้บัญญัติถึงวิธีการบอกกล่าวนัดประชุมคณะกรรมการบริษัท เช่น ระยะเวลาการส่งคำบอกกล่าวนัดประชุม หรือวิธีการส่งบอกกล่าวนัดประชุม ไม่มีบทบัญญัติรองรับถึงการประชุมและมติที่มาจากการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีและมติลายลักษณ์อักษร ประกอบกับปัจจุบันกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ได้ตีความในปี 2551 แล้วว่า บริษัทจำกัดไม่สามารถกำหนดข้อบังคับบริษัทให้กรรมการสามารถมอบฉันทะให้บุคคลอื่นเข้าประชุมแทนและให้นับเป็นองค์ประชุมรวมทั้งออกเสียงลงคะแนนในการประชุมคณะกรรมการบริษัท และบริษัทจำกัดไม่สามารถกำหนดข้อบังคับบริษัทให้มติคณะกรรมการสามารถทำเป็นมติเวียนโดยไม่ต้องจัดประชุมคณะกรรมการบริษัท ดังนั้นมติที่ประชุมคณะกรรมการที่กรรมการมิได้มีการประชุมจริงจึงไม่มีผลบังคับ และไม่อาจนำไปจดทะเบียนได้ อีกทั้งในปัจจุบันยังไม่มีกรอบมติที่มาจากการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีอีกด้วย นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยยังมิได้บัญญัติถึงสิทธิและความรับผิดชอบของกรรมการที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมไว้ ดังนั้นจึงเกิดอาจปัญหาในกรณีกรรมการมีมติที่ประชุมคณะกรรมการที่ไม่ชอบ กรรมการอื่นที่ไม่เห็นด้วยก็จะไม่สามารถร้องขอไม่ให้นายทะเบียนรับจดทะเบียน หรือร้องขอให้ศาลเพิกถอนมติที่ประชุมนั้นได้ จึงควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังต่อไปนี้

4.1 ควรมีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้ชัดเจนถึงเรื่องระยะเวลาการส่งคำบอกกล่าวนัดประชุม เพื่อให้มีหลักในทางปฏิบัติ โดยอาจกำหนดเปิดช่องให้บริษัทสามารถกำหนดระยะเวลาที่แตกต่างจากที่บัญญัติได้ รวมทั้งกำหนดวิธีการในการส่งคำบอกกล่าวนัดประชุมให้ชัดเจนว่าสามารถส่งได้โดยวิธีใดบ้าง ซึ่งควรรวมถึงวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์หรือวิธีการอื่นใดที่สามารถส่งไปยังตัวกรรมการและกรรมการสามารถได้รับ ซึ่งเป็นวิธีการที่บริษัทตกลงยอมรับกันได้

4.2 ควรเสนอให้เพิ่มเติมบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยกำหนดให้การประชุมคณะกรรมการโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีสามารถทำได้ ภายใต้หลักเกณฑ์ที่กรรมการแต่ละคนต้องสามารถติดต่อสื่อสารหรือโต้ตอบกันได้โดยทันที และควรบัญญัติรองรับไว้เป็นการเฉพาะให้กรรมการที่เข้าประชุมโดยอาศัยอุปกรณ์การติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี ให้ถือว่าเข้าประชุมด้วยตนเอง

4.3 ควรเสนอให้เพิ่มเติมบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยกำหนดให้สามารถจัดทำมติเป็นลายลักษณ์อักษรได้ โดยไม่ต้องมีการจัดประชุมคณะกรรมการ ภายใต้หลักเกณฑ์ว่า มติเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นต้องเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่ใช่เรื่องสำคัญ ไม่มีผลกระทบต่อบริษัท และต้องมาจากความเห็นชอบของกรรมการทุกคนที่มีสิทธิออกเสียง และนอกจากนี้ยังควรกำหนดให้ความเห็นชอบของกรรมการสามารถจัดทำในรูปแบบของเอกสาร และ/หรือข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ก็ได้ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของประเทศไทยในปัจจุบันที่นิยมรับการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของข้อมูลจากเดิมที่เป็นรูปแบบของกระดาษ หรือเอกสารมาเป็นข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งกำหนดให้มีผลบังคับใช้ เมื่อความเห็นชอบของกรรมการทุกคนส่งไปถึงบริษัท เพื่อจะได้มีหลักฐานยืนยันที่แน่นอนและชัดเจนว่า กรรมการได้ลงนามเห็นชอบในมติดังกล่าวแล้ว

4.4 ควรเสนอให้เพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายรองรับถึงการประชุมและมติที่มาจาก การประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีและมติลายลักษณ์อักษร รวมถึงกรณีสิทธิและความรับผิดชอบของกรรมการที่มีได้เข้าร่วมประชุมไว้ให้ชัดเจน โดยบัญญัติรองรับถึงกรณีดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยบัญญัติรองรับถึงการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีที่กรรมการสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ รองรับมติลายลักษณ์อักษรที่เป็นเรื่องเล็กน้อยไม่ใช่เรื่องสำคัญที่กรรมการทุกคนต่างเห็นชอบ รวมทั้งรองรับสิทธิและความรับผิดชอบของกรรมการที่มีได้เข้าร่วมประชุมคณะกรรมการบริษัทนั้น โดยให้กรรมการที่ไม่เห็นด้วยกับมติที่ประชุมที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายสามารถร้องขอไม่ให้นายทะเบียนรับจดทะเบียน หรือร้องขอให้ศาลเพิกถอนมติที่ประชุมนั้นได้

ทั้งนี้ เมื่อมีการแก้ไขกฎหมายให้ทันสมัย เหมาะกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และรองรับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้น ทำให้การบริหารจัดการบริษัทมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และมีการคุ้มครองสิทธิของกรรมการที่มีได้เข้าร่วมประชุม หรือกรรมการที่เข้าร่วมประชุมแต่ไม่เห็นด้วยกับที่ประชุม หรือมีข้อโต้แย้งกับมติของที่ประชุม แต่กรรมการนั้นก็ควรต้องทำหน้าที่และใช้สิทธิและอำนาจต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมายโดยสุจริต เพื่อประโยชน์ของบริษัทเป็นสำคัญ และกรรมการจะต้องไม่ทำการใด ๆ อันก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในระหว่างผลประโยชน์ของบริษัท และผลประโยชน์ส่วนตัวของกรรมการ การดำเนินกิจการในบริษัทจึงจะประสบความสำเร็จ ก้าวหน้า และในขณะเดียวกันย่อมก่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- ทวี เจริญพิทักษ์. (2521). คำอธิบายโดยพิสดารกฎหมายหุ้นส่วนและบริษัท (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- ทิพย์ชนก รัตโนสถ. (2552). คำอธิบายเรียงมาตรา กฎหมายลักษณะห้างหุ้นส่วนและบริษัท. (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประกาศน์ อวยชัย. (2528). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 เอกเทศสัญญา เล่ม 2. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- พินิจ ทิพย์มณี. (2553). หลักกฎหมายหุ้นส่วนและบริษัท (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- พิเศษ เสตเสถียร. (2547). บริษัทจำกัด (พิมพ์ครั้งที่ 11) กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- ภาสกร ชุณหอุไร. (2531). คำอธิบายกฎหมายลักษณะหุ้นส่วนและบริษัท. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.
- สุรศักดิ์ วาจาสิทธิ์ และสทนต์ รัตนไพจิตร. (2551). ย่อหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หุ้นส่วนและบริษัท (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- โสภณ รัตนกร. (2532). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- _____. (2553). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.

บทความ

- เสาวนีย์ อัครโรจน์. (2532). “การคุ้มครองผู้ถือหุ้นฝ่ายข้างน้อยในบริษัทเอกชนจำกัด.” วารสารนิติศาสตร์ปีที่ 20, ฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิทยานิพนธ์

- จิรจิตร ช่วยศรียัง. (2548). บริษัทจำกัดที่มีผู้ถือหุ้นรายเดียว. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตรลดา เสงยศมาก. (2539). มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการเชิญชวนให้มอบ
ฉันทะในการประชุมผู้ถือหุ้นในบริษัท. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขา
นิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คุณาพจน์ สุขกุล. (2548). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำกับดูแลการบริหารจัดการของ
กรรมการบริษัทจำกัด. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ณัฐกานต์ พิพิธกุล. (2534). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการประชุมผู้ถือหุ้น: ศึกษาเฉพาะ
กรณีมติที่ประชุมผู้ถือหุ้น. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธราทิพย์ ปิยะธีรสวัสดิ์. (2552). ความรับผิดในทางกฎหมายของกรรมการเงาต่อบริษัท
จำกัด. วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต.
- นิวิษฐชัย สำเนาพันธุ์. (2529). ความรับผิดของผู้ถือหุ้นและกรรมการของบริษัทภายใต้
หลักการไม่คำนึงถึงสภาพนิติบุคคลของบริษัทจำกัด. วิทยานิพนธ์ ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุศรา เจตนัจานงจิต. (2542). การคุ้มครองผู้ถือหุ้นข้างน้อยในบริษัทเอกชน. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิพัฒน์ วุฒิชัยสารานนท์. (2539). หลักความระมัดระวังของกรรมการบริษัท. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยินดี วิชชุโอภาส. (2543). อำนาจที่ประชุมผู้ถือหุ้นในการควบคุมการดำเนินงานของ
บริษัท. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุรี ปิติวัฒนกุล. (2548). แนวทางการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการประชุมคณะกรรมการ
บริษัทในประเทศไทย: ศึกษาการประชุมโดยวิธีการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี
และการไต่ถามโดยไม่มีการประชุม (มติเป็นลายลักษณ์อักษร). สารนิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมชัย วิชญไพศุภกุล. (2530). หลักความซื่อสัตย์สุจริตของกรรมการบริษัทในกฎหมาย
ไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เสรี สุทธิสิทธิรักษ์. (2540). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการเชิญชวนให้มอบฉันทะในการประชุมผู้ถือหุ้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตรบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กฎหมาย

ประกาศกรมพัฒนาธุรกิจการค้า เรื่องการจดทะเบียนข้อบังคับของบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.

พระราชบัญญัติ กำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ พ.ศ. 2499.

พระราชบัญญัติมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535.

ภาษาต่างประเทศ

BOOK

(1965). **American Jurisprudence Vol. 19** (2nd ed.). NY: The Lawyers Co-operative.

CCH Australia limited. (1986). **Law of Companies Australia** (2nd ed.). Australia: CCH key text.

Denis Keenan and Josephine Bisacre. (2002). **Smith and Keenan's Company Law** (12th ed.). London: Sweet & Maxwell.

George S. Hills. (1976). **Managing Corporate meetings A legal and procedure guide**. NY: The Ronald Press Company.

Geoffrey Morse, Enid A. Marshall, Richard Morris and Letitia Crabb. (1991). **Charlesworth & Morse Company Law**.

Harry G. Henn and John R. Alexander. (1983). **Laws of Corporations**. Chicago: West Publishing.

Palmer, Francis Beaufort, Schmitthoff, Clive Macmillan. (1996). **Palmer's Company Law Volume**. London: Steven.

Sir Sebag Shaw and Judge Dennis Smith. (1974). **The Law of Meetings**. (4th ed.). London: Macdonald & Evans Ltd.

The Institute for Paralegal Training. (1978). **Introduction to Corporate Law**. St. Paul Minn:
West Publishing.

ELECTRONIC SOURCES

Delaware General Corporation Law. (2004). Retrieved August 4, 2012, from

<http://delcode.delaware.gov/title8/c001/sc04>

James I.Holzman and Thomas A Mullen. (2001). A new Technology frontier for Delaware
corporations. Delaware Law Review 4. Retrieved July 7, 2012, from

<http://www.lexis.com>.

LAWS

Australian Journal of Corporate Law.

California General Corporation Law.

Companies Act 1985.

Commercial Code of Japan.

Delaware General Corporation Law.

Japan Corporations Law.

Model Business Corporation Act 2000/01/02.

New York Business Corporation Law.